

Reform és társadalom

Hogyan keressünk kiutat a válságból

A "Beszélő" javaslatai

Az alábbi javaslatokat a „Beszélő” c. budapesti, sokszorosított szamizdat-folyóirat közölte 1982 decembere-ből keltezett, s az 1983-as év első felében elterjedt 5/6 kettős számában. Újszerűségük és részletekig menő érdekességük miatt e javaslatok megérdemlik, hogy teljes szövegükben közöljük őket.

Anélkül, hogy e dokumentum alapos elemzésére vállalkoznánk, annyit már itt bevezetőben is megállapíthatunk, hogy a "Beszélő" javaslatai egy egészen újfajta, a szó legerősebb értelmében "reformista" programot körvonalaznak. Mert, habár a demokratikus ellenzék politikai igényeiből fakadnak, alkalmazási körük megmarad a létező hatalmi rendszer keretein belül. Ebben az értelemben, a "Beszélő" itt következő akció-programja reformistább, mint bármely eddigi kelet-európai ellenzéki platform, beleértve a lengyel KOR programját is, amely – mint tudjuk – a tömegnyomásra apellált, s ennyiben "forradalmi" elemeket is tartalmazott. Voltaképpen a "Beszélő" e javaslatai képezik az 1968 utáni kelet-európai új ellenzéki hullám első igazi reform-program-

ját. Ez már abból is látszik, hogy szerkesztői magukévá teszik a hivatalos magyar gazdasági reformizmus optikáját, s olyan intézkedéseket javasolnak, amelyek a meglévő gazdasági-társadalmi reform-politika meghosszabbításának, kiegészítésének tekinthetők.

Az alább közölt javaslatokat a "Beszélő" 5/6 számában rövid fejtegetés vezeti be, amelyben a folyóirat szerkesztői megállapítják, hogy a magyar gazdaság válságban van, s hogy az ország lakosságának minden valószínűség szerint az elkövetkező években *"tartós hanyatlásra kell berendezkednie"*. Ez nem önkényes megállapítás: a kormányzat intézkedései évek óta erre a hallgatólagos előfeltételre épülnek, s néha a diagnózis még nyilvánosan is elhangzik. A kormány által szorgalmazott hosszútávú reformok célja olyan mechanizmust teremteni, amely *"megszorítások és zavarok nélkül is fenntartja a gazdaság külső egyensúlyát"*. Ez a program, szögezi le a "Beszélő", *"jó irányba mutat"*. Mi hát akkor az ellenzék feladata?

A szerkesztők (jegyezzük meg itt, hogy a "Beszélő"-t öt szerkesztő jegyzi: Kis János, Haraszi Miklós, Kőszeg Ferenc, Nagy Bálint és Petri György) abból a megfigyelésből indulnak ki, hogy a reform második hulláma, az, amelyről a hetvenes évek vége óta oly sok szó esik a leg-hivatalosabb fórumokon is, egyáltalában nem kavarja fel, nem lelkesíti a közvéleményt. *"A legjobb esetben is csak bágyadt érdeklődést vált ki."* Ennek oka nemcsak a külső nehézségek tudata, a sikerben való hitetlenség, hanem elsősorban az, hogy a közvélemény ki van zárva a reform-vitából. A kormányzat *"nem beszél világosan az elkerülhetetlen áldozatokról, homályos körülírásokba csomagolja a kellemetlen tényeket. Társadalmi vita címén olyan testületek elé terjeszti intézkedési terveit, amelyek a lakosság szemében az államot képviselik, nem a társadalmat. Meg sem kísérli az érdekelt csoportok közötti egyezkedés tárgyává tenni, hogy ki mit vállaljon a válság és az átállás terheiből."*

Itt lépnek be a színtérre a „Beszélő” javaslatai, amelyek egytől egyig mind azt célozzák, hogy a reform elmélyítésében a társadalomnak – azaz a közvélemény nem hivatalosan szervezett csoportjainak – is jusson szerep. A szerkesztők nem ringatják magukat ábrándokban, s nem gondolják, hogy javaslataikon az államvezetés majd „kapva kap”. Tudják, hogy ez utóbbi *„ragaszkodik a hatalomgyakorlás megszokott módjához, nem szívesen változtat politikai stílusán. Ám ehhez a stílushoz – teszük hozzá – az is hozzátartozik, hogy a kormányzat igyekszik elnyerni a lakosság mértékadó csoportjainak jóindulatát, elsősorban, hogy szabadabb kereseti lehetőségeket, s a keresetek elköltéséhez jobb áruellátást kínál nekik, mint Kelet-Europában szokás.*” A „Beszélő” javaslatai voltaképpen a két említett fél – lakosság és kormányzat – közti jobb megértést kívánja szolgálni.

A javaslatok három téma körül csoportosulnak, melyek is: a gazdasági viták szélesebb nyilvánossága, a társadalmi csoportok szervezeteibb érdekvédelme, s a jogállamiság elmélyítése. E témákat tárgyalja a szöveg három első fejezete, melyhez végül egy negyedik is csatlakozik: ebben a cenzuráról és a sajtó- és könyv-kiadás reformjáról esik szó.

I.

Vigyék nyilvánosság elé a gazdasági helyzet tényeit és a reform előkészítésének munkáját.

1. Bocsásson ki az Országgyűlés *tájékoztatási törvényt*, amely meghatározná, hogy miről (és milyen formában) köteles a kormány hivatalos tájékoztatást adni a lakosságnak. Egyebek között előírná,

a.) hogy legalább félévenként ismertetni kell a gazdaság állapotát, kellően részletezett, összehasonlítható és értelmez-

hető adatokkal (beleértve az állam külső adósságállományának nagyságát és az adószolgáltatási terhek időbeli megoszlását is).

b.) hogy közleményt kell kiadni a külső feltételek minden olyan változásáról, amire a kormány szükségintézkedéssel kénytelen válaszolni; például

- ha nem sikerül megvalósítani az éves tervhez számításba vett hitelfelvételi ügyleteket;
- ha az ország valamelyik külkereskedelmi partnere nem tesz eleget jelentős szállítási kötelezettségének;
- ha egyik-másik hazai iparág a világpiacon kereslet csökkenése miatt kénytelen korlátozni termelését;

c.) hogy a közönségnek megfelelő felvilágosítást kell kapnia a kormány szükségintézkedéseiről; például, ha a hatóságok importkorlátozáshoz folyamodnak, közöljék, hogy

- melyik államigazgatási szerv kapott felhatalmazást a vállalatok importigényeinek elbírálására;
- megbízatása mennyi időre szól, és hogyan teljesíti;
- kinek tartozik felelősséggel intézkedése miatt.

2. Hozzon létre a kormány független szakértőkből álló *tanácsadó testületet*, amely 3-4 havonként nyilvánosan értékelné az ország gazdasági helyzetét és a gazdaságirányító apparátus tevékenységét.

– Célszerűnek tartanánk, hogy a kormány a testület tagjainak legfeljebb a felét nevezze ki, s a többit – választás útján – tudományos intézetek, szakmai társaságok delegálják.

– Elemzéseit megjelenéne a szaksajtóban, a napilapok ismertetést adnának róluk, időről időre közzétennék üléseik jegyzőkönyvét.

3. A párt és a kormány megbízásából működő *reformbizottságok* tevékenysége legyen nyilvános.

– Ismertessék a közönséggel, hogy milyen bizottságok létesültek, mi a feladatkörük, kik a tagjaik, milyen szerv számára készítik jelentéseiket.

– Tájékoztassák a nyilvánosságot a reformbizottságok ügyrendjéről; jelentéseiket ismertesse a sajtó, vitaanyagaikba bármely érdeklődő állampolgár nyerjen betekintést.

4. Bocsássák nyilvános vitára a javasolt tanácsadó testület és a reformbizottságok dokumentumait. A vitában ne csak egyének vehessenek részt, hanem önkéntes *munkaközösségek* is.

– Legyen mód az ilyen munkaközösségek folyamatos működésére; nézeteiket képviselhesék klubokban, szakmai társaságokban és a sajtóban.

– Legyen mód rá, hogy elemzéseket és javaslatokat terjeszsenek megvitatásra a javasolt tanácsadó testület vagy valamelyik reform-bizottság elé.

II.

Legyen társadalmi vita és egyezkedés tárgya, hogy melyik csoport mit vállaljon a válság és a kilábalás terheiből.

1. Az alternatívák nyílt végiggondolása nyomán nyilvános vita döntse el, hogy milyen fajtájú és milyen mértékű egyenlőtlenségeket visel a társadalom a válság-gazdálkodás és a reformok sikere érdekében.

a.) Minden szakértői javaslattól elvárható, hogy legalább durva közelítésben jelezze: milyen csoportok között és milyen mértékben növelné a jövedelmi egyenlőtlenséget, milyen mértékű és fajtájú munkanélküliséggel járna. Elvárható továbbá annak vázolója is, hogy milyen szociálpolitikai intézkedések, munkanélküli-segélyezés és átképzési formák ellensúlyozhatják (és milyen mértékben) a következményeket.

b.) A hátrányosan érintett csoportok érdekvédelmi szervezeteit még az egyik vagy a másik alternatíva hivatalos rangra emelése előtt be kell vonni a döntési folyamatba. Módot kell kapniuk arra, hogy megbízóik érdekeire hivatkozva igyekezzenek befolyásolni a választást.

c.) Ahol lehet, nyitott döntéseket kell hozni, választási lehetőségeket hagyva maguknak a közvetlenül érdekelteknek is. Például, ha az állam nem akarja tovább viselni egy veszteséges vál-

lalat támogatásának költségvetési terheit, több lehetőséget állíthat a dolgozók elé:

- ragaszkodnak munkahelyükhöz s cserében elfogadják, hogy bérük meghatározatlan ideig stagnál, esetleg csökken;
- vállalják az átmeneti munkanélküliséget megfelelő kárpótlás fejében, biztosított munkanélküli-segélyre és átképzési lehetőségre számítva;
- vagy (ha a munkahely adottságai ezt megengedik) átveszik szövetkezeti kezelésbe üzemegységüket.

A legfőbb nehézséget az okozza, hogy az államnak jelenleg nincs a társadalom által is elfogadott partnere az ilyen megállapodásokhoz. Ezért

2. szükség van az érdekvédelmi rendszer alapos reformjára. A *szakszervezeti* hierarchia alsó – munkahelyi – szintjének megújítása látszik a legsürgősebb feladatnak.

a.) A SZOT dolga lenne új *szervezeti szabályzatot* alkotni, amely biztosítaná, hogy a munkahelyi szakszervezeti tisztségviselők valóban azoknak legyenek felelősek, akik megválasztották őket. Néhány ésszerű alapelv:

– Minden tisztségviselőt titkos szavazással választanak meg, előzetes jelölőlisták nem készülnek. A megválasztottakat csakis választóik hívhatják vissza; magasabb szakszervezeti testületek csupán javaslatot tehetnek az elmozdításukra.

– A függetlenített tisztségviselők, megbízatásuk lejárta után, visszatérnek eredeti munkakörükbe. Valamely társadalmi szervezet apparátusába vagy munkahelyükön előnyösebb beosztásba csak választóik – titkos szavazás útján kifejezett – jóváhagyásával kerülhetnek.

– A magasabb szintű szakszervezeti testületek tanácsot, javaslatokat és tájékoztatást adhatnak a munkahelyi tisztségviselőknek, de nem utasíthatják őket. Csak olyan kezdeményezésüket tilthatják meg, amely törvényt sért vagy ellentmond a szakszervezet működési szabályzatának.

– A munkahelyi szakszervezeti bizottságok nem kötelezhetőek munkaversenyek és egyéb termelési kampányok lebonyolítására.

b.) Az Országgyűlés dolga lenne *szakszervezeti törvényt* alkotni, amely

- újraszabályozná az érdekegyeztetési eljárások rendjét;
- meghatározná a törvényes nyomásgyakorlási formákat, egyebek között a sztrájkjog tisztázatlan kérdéseit is rendezné;
- intézkedne a szakszervezeti tisztségviselők hathatós védelméről;
- körülhatárolná azokat az ügyeket, amelyekben a szakszervezet tárgyalást követelhet és akciót kezdeményezhet.

c.) Célszerű volna, ha a kormány ezzel egyidőben *nyilatkozatot* adna ki arról, hogy milyen természetű követeléseket visel el mai helyzetében a magyar gazdaság. Ez a nyilatkozat azonban csupán iránymutatásul szolgálna, nem rendelkezne kötelező erővel, különben az éppen megadott jogok önkényes korlátozásaként hatna. Ám ha az államvezetés kész magától teret biztosítani az ésszerű követeléseknek és a méltányos megegyezéseknek, akkor nem kell a gazdaságot szétziláló, ésszerűtlen követelőzéstől tartania.

d.) A javasolt intézkedéseket azzal a záradékkal lehetne kiegészíteni, hogy meghatározott idő (2-3 év) múltán mind a szakszervezetek, mind az Országgyűlés és a kormány megvizsgálják a szakszervezeti reform tapasztalatait és fontolóra veszik, hogy miként lehet a változásokat fokozatosan kiterjeszteni a szakszervezeti hierarchia magasabb szintjeire.

3. Néhány területen indokolt volna új érdekvédelmi és érdekképviselői szerveket létrehozni.

a.) Külön érdekvédelmi szervre szorulnak azok a társadalmi csoportok, amelyeknek létbiztonságát a gazdasági válság az átlagnál jobban veszélyezteti.

– A legnagyobb veszélyeztetett kategória a *nyugdíjasok*, akik jelenleg szét vannak szórva az ágazati szakszervezetek között.

– Ugyancsak nagy lélekszámú – és mind a jövedelmi helyzetet, mind a foglalkoztatottsági biztonságot tekintve a veszélyzónában lévő – kategória a *cigányság*. Noha a cigányok hátrányos helyzete összefügg cigány voltukkal, mindezidáig nincs saját érdekvédelmi szervezetük.

– Példa a kisebb, de szintén veszélyeztetett és védelem nélküli kategóriákra: az alkalmi munkákból élő, *állástalan érettségizettek és diplomások*.

b.) Szükség van az 1982. január elsejétől engedélyezett, különböző fajtájú *kisvállalkozások* közös érdekképviselésére.

4. Rendezni kell az *önkéntes társadalmi segítségnyújtás* jogi fel tételeit. A szegények és más okból rászorultak támogatása nem lehet állami monopólium. Karitatív kezdeményezésekre a legbőkezűbb jóléti államban is szükség van, mert az állam nehézkes apparátusai sok helyre nem jutnak el, ahová a mozgékony kezdeményező csoportok el tudják vinni a segítséget.

– Tudomásul kell venni, hogy a jótékony kezdeményezések túlnyomórészt vallási közösségek, egyházközségek körül szerveződnek meg. Olyan jogi helyzetet kell teremteni, hogy ne lehessen egyházi szervezkedésért üldözni őket, mint manapság.

– Biztosítani kell a jogi lehetőségeket meghatározott célra vagy korlátlan időre összeálló, világi kezdeményező csoportoknak, hogy gyűjtést indítsanak, jótékony célú rendezvényeket szervezzenek, jogi tanácsadó szolgálatot hozzanak létre.

III.

Közeledjék a politikai intézményrendszer a jogállamiság követelményeihez.

1. Növeljék a törvényhozó hatalom súlyát és erősítsék meg képviseleti jellegét.

a.) Csökkentsék a végrehajtó hatalom szervei által kiadott rendeletek, határozatok, utasítások szerepét a jogszabályalkotásban; növeljék az Országgyűlés által alkotott törvényekét. A törvényelőkészítés munkáját vigyék nyilvánosság elé, kezdeményezzenek társadalmi vitát a kibocsátandó törvényekről.

b.) Kapjanak az Országgyűlés állandó bizottságai széleskörű meghatalmazást törvényességi felügyelet gyakorlására, bizonyos esetekben fellebbezési fórumként működhessenek.

c.) A meghirdetett *választójogi reformnak* elsősorban a jelöltállítás eljárásain kellene változtatnia. A magyar Országgyűlés

képviselői nem politikai programokra szavazó állampolgárokat, hanem társadalmi csoportokat képviselnek: annyiban ugyanis, hogy – akárcsak a társadalomban – van köztük munkás, paraszt, író, pap, pártfunkcionárius stb. A belátható jövőben ez így is marad. De abban már most lehetne változás, hogy az egyes társadalmi csoportok képviselőjelöltjeit maguk ezek a csoportok állítsák, szakmai egyesületeik, érdekvédelmi szervezeteik nyilvános döntése útján. Jelölje az író az Írószövetség választmánya, a tudóst – az akadémiai intézetek voksait összegezve – az MTA elnöksége, a munkást a nagyüzemek szakszervezeti titkárainak gyűlése, stb. A Hazafias Népfront keretében lehetne egyeztetni, hogy mely szervezetek hány jelöltet állíthatnak, és hogyan rendeljék hozzá a jelölteket a választókerületekhez.

2. Növeljék a bírói hatalom szerepkörét és önállóságát.

a.) Létesítsenek *Alkotmánybíróságot*, amely vitás esetekben megvizsgálná, hogy valamely hatályos jogszabály összhangban van-e az Alkotmánnyal, illetve más elvi jelentőségű törvényekkel.

b.) Hozzanak létre *közigazgatási bíróságot*, amely az államigazgatási szervek működésének törvényességére felügyelne és – rendes bírósági eljárás útján – ítélné magánszemélyek és magánszervezetek, illetve a hatóságok közötti peres ügyekben.

– Megjegyezzük, hogy az államigazgatási eljárásról szóló törvény végrehajtási utasítása (63/1981 /XII.5./ MT) indokolatlanul szűkre vonja azoknak az eseteknek a körét, amelyekben az állampolgárok bírósághoz fordulhatnak a személyükre nézve sérelmes államigazgatási határozatok ellen. Például egyáltalán nem ad módot a BM és a rendőrség határozatainak bírósági megtámadására. Ez a kormányrendelet mindenképpen sürgős kiegészítésre szorul.

c.) Utalják bírósági hatáskörbe az egyesületek, kisvállalkozások engedélyezését, bejegyzését, felfüggesztését és megszüntetését. Ehhez olyan egyesületi és vállalkozási törvényre volna szükség, amely viszonylag keveset bíz a bírák szabad belátására, s amelynek alapján nyugodtan alkalmazni lehet azt a

szabályt, hogy amit a törvény kifejezetten nem tilt, az automatikusan megengedett.

d.) Hozzanak intézkedéseket a bírói függetlenség és a pártatlan bíráskodás szavatolására.

3. Növekedjék az állampolgárok jogi biztonsága.

a.) Töröljék vagy tegyék pontosabbá a Büntető Törvénykönyvnek azokat a paragrafusait, amelyek a vitás cselekmény minősítésében megengedhetetlenül tág teret hagynak a bírói önkényeknek. Így az izgatásról szóló 140.§-ban és a közösség megsértéséről szóló 269.§-ban a bűntény kimerítésének kritériuma az, hogy a cselekmény „gyűlölet keltésére alkalmas”. Ez a meghatározás a bíró ízlésére épít; nem teszi lehetővé, hogy a vád tényekkel bizonyítsa, a védelem tényekkel cáfolja a bűncselekmény fennállását.

b.) Módosítsák vagy semmisítsék meg azokat a rendeleteket, amelyek a belügyi szerveket önkényes eljárásokra hatalmazzák fel. Így a rendőrhatalom kényszerintézkedéseiről (4/1976 /VII.7./ BM) és a rendőrhatalom figyelmeztetéséről (8/1976 /XII.17./ BM) szóló belügyminiszteri rendeletek lehetővé teszik, hogy az illetékes rendőrkapitányság vezetője egy állampolgárt bizonyító eljárás nélkül kitaláljon lakóhelyéről, súlyos korlátozásokkal járó hatósági felügyelet alá helyezzen vagy figyelmeztetésben részesítsen olyan *magatartásért*, amelyet – bűncselekmény híján – egyetlen bíróság sem volna hajlandó büntetéssel sújtani. A külföldre utazásról és az útlevelekről szóló kormányrendelet (53/1978 /XI.10./ MT) pedig, mivel nem kötelezi az útlevelhatóságot, hogy esetleges elutasító döntését tényekre hivatkozva indokolja meg, annak tetszésére bízva, hogy kinek ad és kinek nem ad útlevelet. A sérelmet szenvedő egyik esetben sem fordulhat bírósághoz jogorvoslásért.

c.) Nyilvános rendeletben szabályozzák hogy a BM alkalmazottai milyen körülmények között hallgathatják ki az állampolgárokat. Tegyék köztudottá, hogy szabályos idézés nélkül, kivált pedig hivatali helyiségen kívül senki nem köteles felszólításra megjelenni, kérdésekre válaszolni, hogy büntetendő cselekménynek számít, ha valakit pszichológiai nyomással próbálnak erre rábírn.

d.) Érvényt kell szerezni annak az elvnek, hogy a munkaviszony (külön meghatározandó kivételektől eltekintve) magán-szerződéses viszony, tehát a munkaadót nem illetik meg a hatósági jogok a munkavállalóval szemben, és hatósági szervek nem avatkozhatnak be a munkaszerződésen alapuló jogok gyakorlásába. Mondja ki a Munka törvénykönyve,

– hogy a szokásostól elütő, de törvénybe nem ütköző életmódjáért, politikai vagy világnézeti különvéleményéért, törvényes állampolgári kezdeményezésekben való részvételért senkit nem érhet hátrány a munkahelyén vagy új munkaviszony létesítésekor;

– hogy a munkahelyen kívüli magatartásért csak abban az esetben szabad munkahelyi fegyelmi eljárást indítani, ha a munkaszerződés kifejezett magatartási előírásokat tartalmazott; az ilyen előírások azonban külön indoklásra szorulnak és összhangban kell lenniük az alkotmány előírásaival;

– hogy a munkahelyi vezető nem felelős beosztottainak munkahelyen kívüli magatartásáért, s erre vonatkozóan sem feletteseitől, sem külső személyektől nem köteles utasítást elfogadni;

– hogy a munkaadót nem illeti meg véleményezési jog olyan ügyekben, amikor a munkavállaló kérelemmel fordul valamilyen hatósághoz, például útlevelet, tanácsi rendelkezésű lakást kér;

– hogy munkahelyváltoztatás esetén a régi munkaadó írásban köteles közölni a munkavállalóról alkotott véleményét az új munkaadóval; a munkavállalónak joga van betekinteni a jellemzésbe; általa nem ismert jellemzést az új munkaadó nem fogadna el; a munkavállaló bírósághoz fordulhat, ha a jellemzést igazságtalannak tartja, vagy ha a munkahelyváltoztatási eljárást szabálytalanul bonyolították le, s emiatt nem tudott elhelyezkedni.

IV. Megjegyzések a könyv- és lapkiadás reformjáról.

A mai könyv- és lapkiadási gyakorlat változtatásra szorul. A bajok ősforrása köztudomásúlag a laza törvényi szabályozás, tehát az, hogy a hatóságokat alig korlátozzák számonkérhető

jogszabályok a lapokkal, könyvkiadókkal szembeni magatartásukban. Csakhogy a jelenlegi helyzet viszonylagos előnyei is ezzel a lazasággal függnék össze: mivel – például – nincsenek írott cenzurális megkötések, aránylag rugalmas együttműködés alakulhat ki a publikálók és a felügyeleti szervek között. Így mindkét fél aggodalommal gondol a formális újraszabályozás lehetőségére. A hatóságok attól tartanak, hogy jogkörük pontos körülhatárolása esetén kicsúsznák kezükből a könyv- és lapkiadás ellenőrzése; az írók, publicisták, kiadók pedig attól, hogy az állam olyan szabályozást kényszerítene rájuk, amely szűkítené mozgási területet. Hogyan lehet kilépni ebből a rossz körből? A következő megoldást javasoljuk:

Kezdetben nem az egész könyv- és lapkiadási rendszert kellene újraszabályozni, hanem a jelenlegi rendszer peremén létrehozni új publikációs formákat. Például:

– Szakmai és kulturális egyesületek lapot, könyvkiadót alapíthatnának, amely fölött az alapító egyesület választott testülete gyakorolna felügyeletet. Ez a testület nevezné ki és ellenőrizné a lap főszerkesztőjét vagy a kiadó igazgatóját.

– Megfelelő szabályozás után magánvállalkozásként is létesülhetne lap vagy könyvkiadó.

Ezek az új típusú lapok és kiadók bizonyos szempontból előnyösebb, más szempontból hátrányosabb helyzetben volnának, mint a hagyományosak.

– Előnyösebb helyzetben volnának annyiban, hogy a hatóságok nem avatkozhatnának be adminisztratív úton a kiadási politikájukba; csupán arra volna joguk, hogy bírósághoz forduljanak, ha a lap vagy kiadó megszegte a működésére vonatkozó szabályokat.

– Hátrányosabb helyzetben volnának annyiban, hogy róluk rendelkező jogszabály korlátozná a profiljukat, és ezen túlmenően, tartalmi cenzurális előírásokat is megállapítana. Az egyesületi alapítású lapok és kiadók esetében azonban mind a profilkorlátozás, mind a cenzúra enyhébb lehetne, mint a vállalkozóiaknál. (Például elképzelhető, hogy az utóbbiak csak szépirodalmi és művészeti tárgyú írásokat jelentethetnének meg, míg az előbbiek társadalomtudományiakat is. Vagy: a vállalkozói lapok és kiadók előzetes cenzúra alá esnének, míg az egyesületiek vonatkozásában csak utólag érvényesítenék a cen-

zurális kikötéseket – bár, természetesen, az előzetes cenzúrát is bíróság gyakorolná, a magánkiadókra és lapokra vonatkozó cenzúra-rendelet előírásai alapján.)

– Nem baj, ha a profilkorlátozások és cenzurális megkötések kezdetben szorosabbak a feltétlenül szükségesnél; a legfontosabb ugyanis az, hogy az új publikációs alrendszer a jogszabályok sűrű hatósági megsértése nélkül is működni tudjon. Célszerű volna viszont meghatározott időre (pl. 3 évre) hozni a korlátozó rendelkezéseket, az Országgyűlésre bízva, hogy a határidő letelte után vegye fontolóra, lehet-e enyhíteni a megszorításokon.

– Ezzel párhuzamosan azt is megvizsgálhatná az Országgyűlés, hogy van-e mód fokozatosan kiterjeszteni az új alrendszer elveit a könyv- és lapkiadás hagyományos területeire.

*

Javaslataink nem adnak ki teljeskörű programot. Egyetlen, úgyszólván napi problémára terjesztettünk elő megoldási elképzeléseket: arra, hogy miként lehet társadalmi konszenzust teremteni a válsággazdálkodás és a gazdasági reform ügyében. Megoldásunk kulcskifejezései azonban kirajzolják egy lehetséges politikai program körvonalait: *a közügyek nyilvánossága, működő érdekvédelem, jogállamiság*. Nem kizárólag a közvetlen feladat természete korlátozta fantáziánkat erre a három irányra, hanem az a meggyőződés is, hogy adottnak véve Magyarország mai belső és külső helyzetét, még mindig elgondolható olyan politikai evolúció, amelyért érdemes cselekedni. Másszóval, vannak fontos politikai célok, amelyek megközelíthetők a rendszer alapintézményeinek bolygatása nélkül. Ezért nem beszéltünk a párt és a kormány, a párt és az Országgyűlés viszonyáról, a párt személyzeti ügyekben gyakorolt fenhatóságáról, a pártirányítás alatt álló tömegszervezetek független megfelelőinek hiányáról. Aki szerint ez túlságosan szűkös perspektíva, annak Bibó Istvánnal azt feleljük: vi-

szonylag szűk részterületeken is nagy jelentőségű változásokat lehet véghezvinni, ha a változás számára kijelölt területek világosan elhatárolódnak az érintetlenül hagyott területektől, és külön szabályozás alá esnek. Aki pedig túlságosan kockázatosnak tartja javaslatainkat, az fontolja meg, hogy ezzel a módszerrel lépésről lépésre haladva is változtatni lehet.

Ilyen evolúció persze csak akkor mehet végbe, ha nem ütközik az állam merev ellenállásába. Javaslataink túlnyomó része egyenesen a jogszabályalkotó államhatalmi szervek és az intézkedő államigazgatás közreműködését feltételezi. Kivételes esetekben azonban az állampolgárok az állam közreműködése nélkül is változtatni tudnak. Véleményünk szerint érdemes élniük ezzel a hatalmukkal, ha a közvélemény számára világos, hogy alkotmányos jogaiknak megfelelően cselekszenek, s ha számítani lehet rá, hogy az állam odafigyel a közvéleményre - viszont nem remélhető, hogy az adott tevékenységre vonatkozó alacsonyabb szintű jogszabályok a belátható jövőben közeledjenek az Alkotmány előírásaihoz. Ilyen megfontolásból hoztuk létre lapunkat, a Beszélőt. Kívánatosnak és lehetségesnek tartjuk, hogy a „Beszélő” egy nap a bejegyzett lapok közé kerüljön. De tisztában vagyunk vele, hogy a sajtó reformja a mai viszonyok között csak fokozatosan valósulhat meg, s ha a folyamat egyáltalán elindul, a miénkhöz hasonló, független politikai lapok jogi helyzetének rendezésére akkor is csupán a vége felé kerülhet a sor. Addig tehát nem építhetünk törvényes garanciákra – de építhetünk a közvélemény aktív részének támogatására, s talán arra is, hogy a mindennapos gyakorlatban kialakulnak a mai sajtójog ellentmondásait áthidaló, kölcsönösen figyelembe vett szokásszabályok.

Budapest, 1982. december.